

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Pilkoji poeto žvaigždė

Gegužės 15 dieną Nacionalinėje dailės galerijoje bus iškilmingai paskelbta kasmetinio tarptautinio Poezijos pavasario pradžia. Renginio, jungiančio lietuvių visame pasaulyje, turinčio ilgą ir unikalią istoriją ir prestižą. Ir jau ilgus dešimtmečius neužleidžiančio savo, kaip svarbiausio literatūros festivalio, vardo kitiems renginiams – nei Poetiniam Druskininkų rudeniui, nei literatūrinei Panevėžio žiemai, nei Rudens novelės skaitymams Klaipėdoje. Ir Poezijos pavasario laureato vardas – garbingas, šviesus, liudijantis profesionalų, ilgametį literatūrinį idirbį ir nuopelnus.

Šiais metais jis suteiktas poetei Ramutei Skučaitei, kuri labiau žinoma kaip vaikų literatūros klasikė, tačiau yra parašiusi ir puikių eilėraščių suaugusiems. Ne vieno kolegos nuomone, Ramutė – poetė, mokanti stebinti ir tokiame brandžiame amžiuje, kai viskas, regis, jau parašyta (poetei neseniai sukako 84-eri). Jos kūryboje neįjungi nuovargio ir nuobodulio, nebent – ramų, stovią liūdėsį, kuriame džiaugsmas tiek pat arti, kiek ir skausmas.

Gegužė, žydintys sodai, lakštingalų balsai tamsiais paryčiais, užmerktomis blakstienomis nubėganti sapno elektra, gelmėje kibirkščiuojantys, bet taip ir neišsiveržiantys į vėsią prietamą atodūšiai. Poeto Algirdo Verbos žmona, žiūrėdama, kaip jis rašo ir plėšo, brauko ir mėto, keikiasi ir vėl plėšo, rašo, brauko, tik giliai atsidusdavo. Ir tuo atodūsiu tarsi sakydavo – niekam nelinkėčiau tokios kančios kaip eilėraščio rašymas... Kam pasirinkai tokią dalį, jeigu reikia taip kankintis dėl menko stulpelio, dėl kelių eilučių?..

Juk ne visi kankinasi, kiti prirašo ištikus tomus, ir be jokių kančių, netgi – neįtikėtina – su džiaugsmu, su įkvėpimu, jie ir pripasakoti gali be galo ir be krašto, kaip smagu yra rašyti, kokią puikią rašymas turi terapinę, edukacinę, moralinę prasmę bei esmę. Ką šiuo atveju pasakytų šviesaus atminimo Algirdas Verba? Rūstusis „Pilkosios žvaigždės“ dainius? Sudėtinga asmenybė ir spalvingas žmogus, su pasibodėjimu žvelgęs į visokias terapijas ir standartus?.. Tikras, grynuolis poetas, atviras kaip neizoliuotas elektros laidas?..

Galbūt nesakytų nieko. Gal – tai, ko (vėlgi dėl padarumo) šiame straipsnyje nebūtų galima cituoti. O gal jo kalba dabar virtusi tolimu lakštingalos balsu tamsioje liepoje, ir mes, puskurčiai išmaniųjų technologijų valdovai, neįgalūs ją iššifruoti?..

Šiaip ar taip, poetas suvokia, kokia nedėkinga dalia jam teko – per savo skurdžią žemišką prigimtį, instinktus ir gniuždančią savo netobulybę siekti neįmanomo: tolimos žvaigždės, idealo, nepasiekiamo grožio. Ir jis šiame kelyje patirs daugiau triuškinančio pralaimėjimo, nei katarsio. Vienas ir vienišas. Pralaimėjęs ir pamirštas.

Laimingi tie, kurie, rašydami eilėraščius, šito nesupranta.

Renata Šerelytė

Romualdo Rakausko nuotr.

* * *

Nemylėsiu tavęs aš kaip savo širdies,
Nes ir mano širdis jau manęs nebegirdi,
Kaip lizde svetimam užlipdytos kregždės,
Kaip ištroškusio – šulinio svirtis.

Gal plaukų, o gal gailių, o gal tik salsvokos
Užmaršties kvaitulys ten smilgynuos
karštuos...

Kas tave palydės ligi gervių raudos
Ir gandrų vestuvinio šokio?

Užsikloti migla, pasikloti rasa –
Ar gimtinių kšniautojui daug čia bereikia.
Tau prie šono žydės obelėlė sausa,
Vai žydėk, sužiedėjusi lūpų rieke...

Tavo balso irimas, liemens tavo ritmas,
Lyg lietų vėl suošia išauštantis rytas...
Aš tave palikau, aš tave išvargau
Tarsi žvaigždę ant tėviškės juodo dangaus.

Algirdas Verba

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 Euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Pilkoji poeto žvaigždė • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Kultūrinis maratonas pirmą gegužės savaitę • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** M. Žilinsko galerijoje Kaune – lietuvių išeivijos dailės kūriniai • **5-as psl. Ramutė Skučaitė – 2016 m. Poezijos pavasario laureatė** • **6 psl. Renata Šerelytė.** Užmiršti klausimai (Naujos knygos). **Timo K. Mukka.** „Balandis ir aguona“. Ištrauka iš romano • **7-as psl. Regimantas Tamošaitis.** Literatūra ant debesies. Esė • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Chromatinė fantazija: Čiurlionio pasaulis • Iš naujo atrandamas prieškario Kauno dizainas

Kultūrinis maratonas pirmą gegužės savaitę

Astrida Petraitytė

I. Nenuoširdi atgaila dėl privilegijų

Kartkartėm lyg sąžinė krepštelį, bet dažniau – džiugesys apninka: kaip mes, sostinės gyventojai, esame privilegijuoti! Kultūros renginiai čia tiesiog kupėte kupa! Nutinka, kad kokią savaitę per jų sangrūdą nebežinai, ką čia bepasirinkus, ko atsisakius... Įsivaizduoju, kad mano tautiečiai šį entuziazmą atremtų protestais: mes gi vos galą su galu suduriame, apie koncertus ir kitas pramogas nė pasvajot nedrįstame... Bet tuomi tik būtų paliudytas visai nesimpatiškas „tautinis“ bruožas: polinkis skūstis, virkauti, kaltų ieškoti. Nes – bent jau Vilniuje – turi galimybės kultūros semtis nemokamai (taip, pagalvojęs apie kur kas tuo požiūriu biednesnius provincijos gyventojus sąžinės graužatį dėl tau suteiktų privilegijų gali pajusti). Žinia, esama ir festivalių, užsienio žvaigždžių gastrolių, vietinių žvaigždžių pasirodymų, į kuriuos pateksi tik stambia kupiūrą išleidęs (tik tokia prabanga aš, pokiaurių kišenių savininkė, nelabai domiuosi). Bet alternatyvų *brangiajai kultūrai* apstu! O gegužės mėnuo – kaip tik kultūrinio piko metas. Štai vien trumpai išvardysiu savo apsilankymus pirmąją gegužės savaitę (ne, ne visos savaitės būna tokios kultūriškai intensyvios).

Pirmadienis. M. K. Čiurlionio namai (memorialinis kultūros centras). Šįkart iš anksto pageidauta dalyvių užsiregistravimo – juk nėra erdvu tose patalpose Savičiaus gatvėje (čia kadais Čiurlionis nuomojosi kambariuką, čia ir Sofija jį – jau jų *lemčiai* bręstant – aplankė).

Koncertas „Klasika Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Sofijos dialogo“, regis, jau vienažakt surengtas (ir pažadėta dar jį pakartoti). Ne taip seniai direktoriaus pareigas pradėjęs eiti Rokas Zubovas, Čiurlionio provaikaitis, šių namų dvasinę simboliką sustiprina vien savo buvimu. Bet ir būtają kultūros renginių tradiciją jis sėkmingai tęsia bei stiprina. Šįkart kurti vakaro atmosferą vadovui (ir pianistui) patalkino kolegė Nida Gaidauskienė, priminusi muzikines atšaukas S. Čiurlionienės-Kymantaitės kūryboje, M. K. Čiurlionio laiškuose Sofijai. O jų raštuose nors vienu kitu žodžiu paliudytų L. Beethoveno, F. Chopino, kitų kompozitorių kūrinius atliko Zubovų (Roko ir Sonatos) duetas bei jaunas pianistas Joris Sodeika.

Po koncertėlio mūsų laukė dar turiningas programos komponentas – ne taip seniai atidarytos parodos „Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei – 130“ gide pabuvo Čiurlionių dukraitė Dalia Palukaitienė. (Kaip nurodoma organizatorių informacijoje: „Daugumą eksponatų iš savo archyvų parodai suteikė S. Čiurlionienės memorialinis kambarys-muziejus“, t.y. pačios Palukaitienės iniciatyva ir rūpesčiu veikiantis „visuomeniniams pagrindais“). Ji dėmesingai stabtelėjo kone prie kiekvienos nuotraukos (ir išdidintos jaunų, gražių, dar laimingų sužadėtučių, ir jaunos našlės su mažąja dukryte ant kelių, ir – jau vėlesnių, brandžios Čiurlionienės, skaučių vadės, Lietuvos atstovės Jungtinėse Tautose, savų Šeštadienių organizatorės ir t.t.). Išties verta įdėmiau išsižiūrėti į šią moterį, jos indėlio į mūsų kultūrą gal nesam pilnai įvertinę.

Antradienis. Rašytojų Sąjunga – jos erdvėje aktyviai veikiančio (nuolat nemokamus renginius-knygų pristatymus, parodas, net koncertėlius ir pan. organizuojančio) Rašytojų klubo viena iš naujesnių iniciatyvų – skaitymai „Iš būsimų knygų rankraščių“. Tą vakarą smagiai paklausiau Renatos Šerelytės skaitomų ištraukų iš knygos „visai šeimai“ (kaip ji pati apibūdino) „Žvaigždžių

medžiaga“. Paaugliuką, pagrindinį knygos herojų, irgi įtikinamą, man betgi užgožė – spalvingumu, gyvumu, simpatišku netipiškumu – jo senelė (na, bet gal tai amžiaus tarpsnio preferencijos – kai jau knygos pavidalą įgijusį pasakojimą skaitys paaugliai, jie, manau, ištrauks į herojaus išmanaus-virtualaus gyvenimo peripetijas).

Trečiadienis. Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus bibliotekos Austrų literatūros skaitykla. Čia jau būta uždaresnio, tarsi klubinio renginio – mat vokiečių kalba (į šiuos vakarus pakviečiami ir aktyvieji skaityklos lankytojai, ir Lietuvos-Austrijos draugijos nariai). Šįkart kvietimai skelbė apie rašytojo iš Zalcburgo Walterio Müllerio vakarą. Teko apgailėti, kad rašytojas dėl ligos atvykti negalėjo, bet jo žmona, aktorė (dabar jau pensijoje) Brigitte Trnka, kompensavo šį nuostolį. Ji puikiai perteikė autobiografinio pasakojimo įtaigą, paskaičiusi poros knygų ištraukas. Labiausiai suintrigavo romano *Die Häuser meines Vaters* („Mano tėvo namai“) fragmentai – humoru paspalvintas pasakojimas apie *nepažintą* tėvą (pėdsakų imta ieškoti tik po žinios apie jo mirtį – o tada patirta, kad mokinukas sūnus ir statybininkas tėvas, ko gero, dažnų sykų važiavo tuo pačiu autobusu ir pan.). Bent keletą knygų iš gausios jau į septintą dešimtį įkopusio rašytojo kūrybos Austrų skaitykla gavo dovanų. Beje, vakaro svečiai buvo ir rašytojo bičiuliai fotografai Peteris ir Regina Rieder, kurių paroda išvakarėse atidaryta galerijoje „Plius“.

Ketvirtadienis. LDK Valdovų rūmai – čia įvyko tarptautinio Marco Scacchi Senosios muzikos festivalio pradžios koncertas. Užsiregistravimo irgi pageidauta, bet erdvoje Renesansinėje salėje būta dar tuščių vietų. Regis, ne tik senosios muzikos gurmanus, bet ir LDK istorijos gerbėjus/tyrėjus turėjo suintriguoti koncertas, atliktas tarptautinės sudėties ansamblio „Canto Fiorito“ ir įvardytas „Muzikinės rungynės: žymioji M. Scacchi ir P. Siefertto kontroversija“.

Netoli Romos gimęs kompozitorius Scacchi (Markas Skakis), 1621 m. išvyko į Varšuvą, dirbo Lietuvos ir Lenkijos valdovo Žygimanto Vazos dvare. <...> Artimesni

ryšiai jį siejo su Žygimanto Vazos sūnumi Vladislavu. Šiam tapus Lietuvos ir Lenkijos valdovu, 1633 m. M. Scacchi buvo paskirtas rūmų kapelos vadovu. 17 metų jai sėkmingai vadovavo ir kūrė muziką (citatos iš koncerto programėlės). Vladislovas Vaza mėgęs Vilnių, tad LDK sostinėje su visu dvaru dažnai reziduodavęs. Manoma, kad operą „Elenos pagrobimas“ („kuri laikoma šio žanro pradininke Lietuvoje“) 1636 m. Scacchi sukūrė būtent Vilniuje.

O vakaro intriga grįsta kapelmeisterio (taigi – dvare tarp muzikų išaukštinto) Scacchi ir šio posto nesėkmingai siekusio Vazų dvaro vargonininko Paulo Siefertto (Syferto) būtuojų konfliktu, galbūt ir pastarojo pavydo įžiebto. Šiaip ar taip, bent aš, diletantė, negebėjau įvertinti, kuris jų talentingesnis – o turėjom progą išklaustyt po keletą abiejų „varžovų“ kūrinių (taip pat ir jų mokytojų kūrybos pavyzdžių). Galbūt ansamblio vadovo Rodrigo Calveyra'os dėka, ši muzikinė pynė, nors susukta iš atskirų gijų, tai spalvingiau sužaižaruojančių, tai priblėstančių, nuskambėjo tarsi vientisas kūrinys. Šią „kontroversiją“ mums balsu išskleidė mecosopranai Renata Dubinskaitė ir Saulė Šerytė, tenoras Algirdas Bagdonavičius, bosas Nerijus Masevičius, o senobiniais instrumentais – ir pats vadovas Calveyra, ir Ieva Baublytė, ir Adrian France, Rodney Prada, Davide Pozzi.

Penktadienį Vilnius, ko gero, irgi neapsiėjo be pramogų, bet aš jau kaupiausi šeštadieniui – gi laukė visos dienos maratonas, ne tik vakaro renginys.

Nukelta į 3 psl.

Dalia Palukaitienė – gidė parodoje „Sofijai Kymantaitei-Čiurlionienei – 130“.

Juozo Valiušaičio nuotr.

Ieva Filipkauskaitė ir Dalia Rukšėnaitė atlieka Vydūno dainas

Marcelijaus Martinaičio skaitymai LLTI rūmuose.

Astridos Petraitytės nuotraukos

Valdovų rūmuose vykusio Senosios muzikos festivalio akimirka

Atkelta iš 2 psl.

II. Gegužės 7-oji – Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena

Savaitės kultūrinį maratoną užbaigiau **šeštadienį**, šventinę įvairiom prasmėm dieną – net ir meteorologine: vėluojantis pavasaris su tvisko skaistuma, sužaižaravo žaluma, pamarginta įvairiom žiedų spalvom. Jau savaitgalį buvom kviečiami švęsti Europos dieną, šiaip pažymimą gegužės 9-ąją (būtent tą 1950-ųjų dieną Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robertas Schumanas iškėlė suvienytos Europos idėją). Gedimino prospekte žadėjo šurmuliuoti ES šalių restoranai, linksminti įvairios atrakcijos...

Aš rinkausi būtent gegužės 7-osios šventę, kuria minimas 1904 m. caro „maloningai“ gražintas – po keturių dešimtmečių kirilicos – lietuviškasis raštas; o juk pro šią „landelę“ prasiveržė ir tautinio atgimimo dvasia (leisti lietuviški dienraščiai, kūrėti lietuviškos draugijos ir pan.). Dabar ši data įgijusi platesnę *rašties* pagerbimo prasmę – tai Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos diena.

* * *

Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija *spaudos, kalbos ir knygos* atstovus gegužės 7-ąją tradiciškai pakviečia į Spaudos pusryčius (keletą pastarųjų metų – Signatarų namuose); šįkart susirinkta jau tryliką kartą. Turbūt ne kavutė ir užkandžiai visiems labiausiai rūpi, o – paskelbsimas Felicijos Bortkevičienės kalbos premijos laureatas (tiesą sakant, sumanymas kiek neįprastas – apdovanojimo ceremonija vyksta metams baigiantis, tad pusmetį laureatas bus toks „nei pagautas, nei paleistas“). Žinoma, ir šįkart paslaptis atskleista ne iškart. Sveikinimo žodį tarė šios Komisijos pirmininkė, Seimo pirmininkės pavaduotoja Irena Degutienė, muzikinius kerus skleidė pianistė Šviesė Čepiauskaitė (nuvilnijo Žitos Bružaitės „Bangos“, prastėtos Claudio Debussy „bangų“), o soprano Ievos Filipkauskaitės ir mecosoprano Dalios Rukšėnaitės duetas labai prasmingai į šią šventę įpynė keletą Vydūno dainų. Privalomas šių „pusryčių“ komponentas – vieną ar kitą raštijos aspektą nušviečiantis pranešimas. Šįkart prof. Aleknonis pakedeno žodžio laisvės, cenzūros, spaudos ir valdžios santykių prieštarras (pvz., vaizdingai perspėdamas

spaudos atstovus, mėgstančius save sarginiams šunims prilyginti: geras sarginis šuo loja, kai yra pavojus, o kai lojama nuolat – pavojaus ir nepastebėsime).

Komisijos sekretoriui Andriui Vaišniui galiausiai „atplėšus vokelį“, patyrėme: Kalbos premijos laureatu tapo kalbininkas, vertėjas, Vilniaus universiteto Vertimų studijų katedros docentas Lionginas Pažūsis. Sprendimas gali sukelti ir abejonių – juk kur kas natūraliau, kai Kalbos premija skiriama būtent lituanistikos baruose besidarbuojančiam (vis dėlto niekad nesilaikyta griežtų „kalbinių“ ar „akademinių“ ribų, štai praėjusiais metais viena premija skirta partizaninio karo metraštininkui Romui Kauniečiui, dar viena – už išskirtinį dėmesį taisyklingos kalbos vartojimui žiniasklaidos pranešimuose ir savanorystės veiklą tarp neįgalių žmonių LRT Lietuvos radijo žurnalistei Janinai Mateikienei). Savus argumentus išsakė šiometinį nominantą rekomendavusieji akademinės bendruomenės (t.y. Vilniaus universiteto) atstovai – Filologijos fakulteto Vertimų studijų katedros vadovė Nijolė Maskoliūnienė ir šio fakulteto dekanas Antanas Smetona. Pastarasis tik trumpai akcentavo vertėjų – jungiančių tiltų – svarbą globalėjančiame pasaulyje. O jau Maskoliūnienė savo „pavaldiniui“ nepagalėję pagiriamųjų žodžių, vardydama jo nuopelnus ir įvairiausias veiklos sferas: asmeniškai ar su bendraautoriais išleista vertimo teorijai skirtų leidinių, anglų kalbos gramatikų, žodynų; anglakalbiai poetai versti į lietuvių kalbą, o lietuviai poetai – į anglų ir t.t. Pažūsis, pasirodo, aktyviai talkinta – vertėjaujant – Sąjūdžiui istorinio suvažiavimo metu, taip pat darbuotasi rengiant stojimą į ES dokumentus ir pan.

Paties laureato atsako dar teks palaukti.

* * *

„Lietuva skaito!“ – gerokai prieš šventinį šeštadienį užė internetas. Ši Lietuvos leidėjų asociacijos jau ant-rąkart inicijuota akcija, regis, buvo ypatingo užmojo: sutartą 12-ą valandą rašytojai turėjo pasklisti po knygynus (ar kitas kultūros įstaigas), atsi-versti savąją knygą... – ne tik Vilniuje, bet ir įvairiuose miestuose bei miesteliuose...

Aš pasirinkau „Marcelijaus Martinaičio skaitymus“, kuriuos (kaip akcijos „Lietuva skaito“ komponentą) organizavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, taip Poetą pagerbdamas jo 80-mečio proga. Suvokiant, kad institutas – tai buvusieji lietuviškosios spaudos mecenato Petro Vileišio rūmai*, bet kokie *skaitymai* čia gegužės 7-ąją įgauna ypatingą simboliką. Tad prasminga buvo ir „oficialioji“ renginio dalis – instituto direktoriui Mindaugui Kvietkauskui tarus įžanginį žodį, atidengtos dvejios atminimo lentos: Petrui Vileišiui bei Pranui Razmukui, bibliotekininkui (juo tapusiam 1927 m. Lietuvių mokslo draugijoje ir keletą dešimtmečių ištikimais – o kai kada net didvyriškai – šias pareigas ėjusiam pavadinimus keičiančiose šių rūmų institucijose).

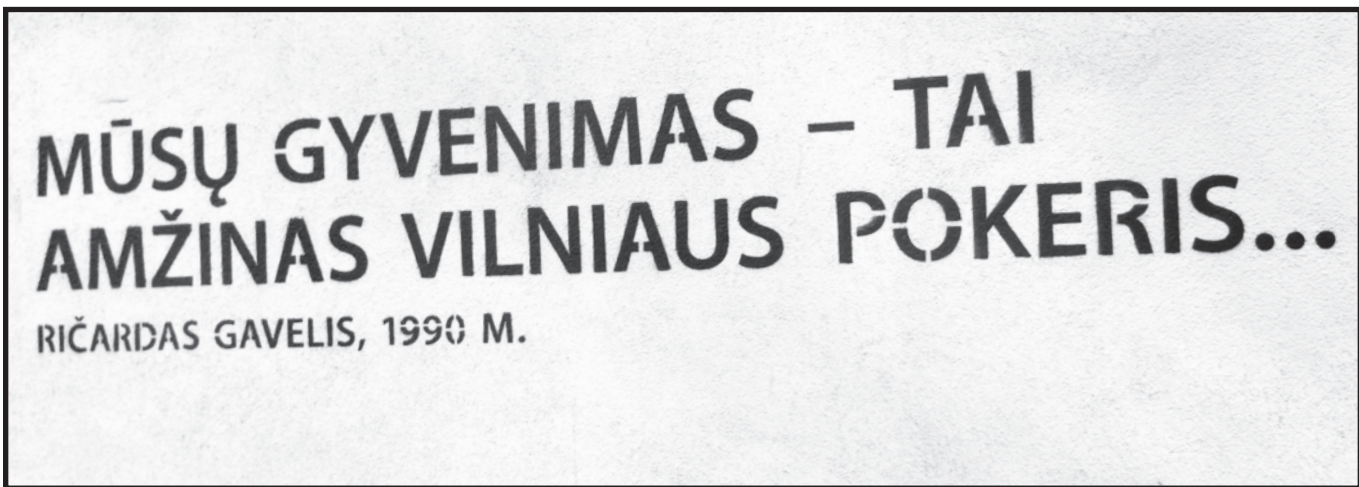
O skaityti M. Martinaičio eilėraščių į terasą prieš rūmus kilo ir rašytojai E. Ignatavičius, A. A. Jony-nas, ir etnologė Gražina Kadžytė, ir etnomuzikologė Austė Nakienė, ir būsimųjų aktorių būrelis, ir aktorius Gediminas Storpirstis (šis ir gitarą pasitelkė), ir dar ne vienas Poeto gerbėjas. Regis, dažniausiai jų lūpomis bylojo Kukutis.

* * *

Geras daiktas yra internetas, o Facebook’as išvis įmantrybė – čia privatumas susilieja viešumu, čia politinės-visuomeninės ar kultūrinės aktualijos nuspalvinamos asmeninėmis intonacijomis... Būtent iš FB patyriau dar vieną gegužės 7-osios naujieną (neišnyksiančią sulig ta diena): „Pirmąsyk skaitome Vilnių“ – paskelbė Darius Kuolys. Mat jis turi ne tik idėjų kaip kultūrologas, šiaip eruditas, bet ir galių kaip Vilniaus savi-valdybės narys. Ir štai, pasak Kuolio, „šiandakt įvairiose sostinės vietose pasirodė Vilniaus autorių tekstai: nuo Gedimino, Vytauto, Sirvydo iki Žemaitės, Grigorijaus Šuro, Rimo Buroko, Marcelijaus Martinaičio, Justino Marcinkevičiaus, Icchoko Mero, Ričardo Gavelio, Valdo Papievio, Sigito Parulskio.“

Man „po nakties“ pavyko aptikti tik vieną – Ričardo Gavelio – ištar-mę.

* „Institutas įsikūręs pastatuose, 1904–1906 m. inžinieriaus Petro Vileišio pastatytuose pagal Augusto Kleino projektą. Iki 1931 m. šiuose rūmuose gyveno Vileišiai, o nuo 1932 m. jie tapo lietuvių kultūros židiniu: čia buvo įsikūrusi Lietuvių mokslo draugija ir jos biblioteka (1907–1940), „Ryto“ draugija; prie gatvės esančiame name įsteigta spaustuvė, kurioje buvo spausdinamas pirmasis lietuviškas dienraštis Vilniaus žinios, veikė lietuviškų knygų knygynas; 1907 m. surengta pirmoji lietuvių dailės paroda. Nuo 1941 m. rūmai priklausė Lietuvos mokslų akademijai, vėliau – Lietuvių kalbos ir literatūros institutui, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui“ – www.llti.lt □

Vilniaus autorių tekstai: Ričardo Gavelio ištarmė

M. Žilinsko galerijoje Kaune – lietuvių išeivijos dailės kūriniai

Algis Vaškevičius

Mykolo Žilinsko dailės galerijoje Kaune šiuo metu veikia dvi parodos, kuriose galima pamatyti lietuvių išeivijos dailės kūrinius. Balandžio 28-ąją čia buvo atidaryta Vokietijoje, Berlyne gyvenančios menininkės Aldonos Gustas tapybos darbų paroda „Aš esu mes“.

Šioje parodoje pirmą kartą galima pamatyti 35 tapybos darbus, kurie buvo sukurti 1989–1991 metais. Parodos pristatyme rašoma, kad A. Gustas paveikslų tema yra moteris apskritai ir moteris – ji pati. „Dailininkė savo tapatybę suvokia ir išreiškia kaip bendrą moters ir kaip unikalios, individualios asmenybės. Menininkę domina laisva, juslinė moters prigimties pusė, grąžinanti prie pirminių ištakų, prie gamtos, nesuvaržytos civilizacijos taisyklių.

Kompozicijoms būdingas kartais švelnus, žaismingas, užmaskuotas, kartais atviras, grubus erotiškumas. Darbuose laisvais, gyvybingais potėpiais fragmentuojamos moters kūno dalys, joms suteikiami nauji pavidalai. Išsilaisvinimą iš tradicinių grožio idealų dailininkė išreiškia per kūnų deformavimą, abstrahavimą, atskirų jo dalių akcentavimą“, – teigia parodos kuratorė Aušra Vasiliauskienė.

A. Gustas – Vokietijoje pripažinta menininkė, kuri yra išleidusi keliolika lyrikos rinkinių, jos literatūrinė kūryba verčiama į užsienio kalbas, gausiai publikuojama antologijose. Jos eilėraščiai yra įtraukti į maždaug šimtą įvairių antologijų, tekstai yra versti į lietuvių, italų, ispanų, prancūzų, amerikiečių anglų, rusų ir lenkų kalbas.

Kaip dailininkė A. Gustas aktyviai dalyvavo personalinėse bei grupinėse parodose Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Belgijoje, JAV ir Lietuvoje. 1972 metais kartu su bendraminčiais ji įkūrė garsią Berlyno dailininkų poetų (*Berliner Malerpoeten*) grupę. Už nuopelnus ši kūrėja yra apdovanota *Rahel Varnhagen von Ense* medaliu, Vokietijos nuopelnų kryžiumi, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu. Į lietuvių kalbą yra išversti jos poezijos rinkiniai „Briedžiai mano broliai“ (1983), „Simbiozės moterys“ (1993) ir kiti.

Šioje parodoje rodomus tapybos darbus, taip pat didelio susidomėjimo sulaukusio praėjusiais metais eksponuotą piešinių ciklą „Moterys su burnomis“ menininkė padovanojo Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui.

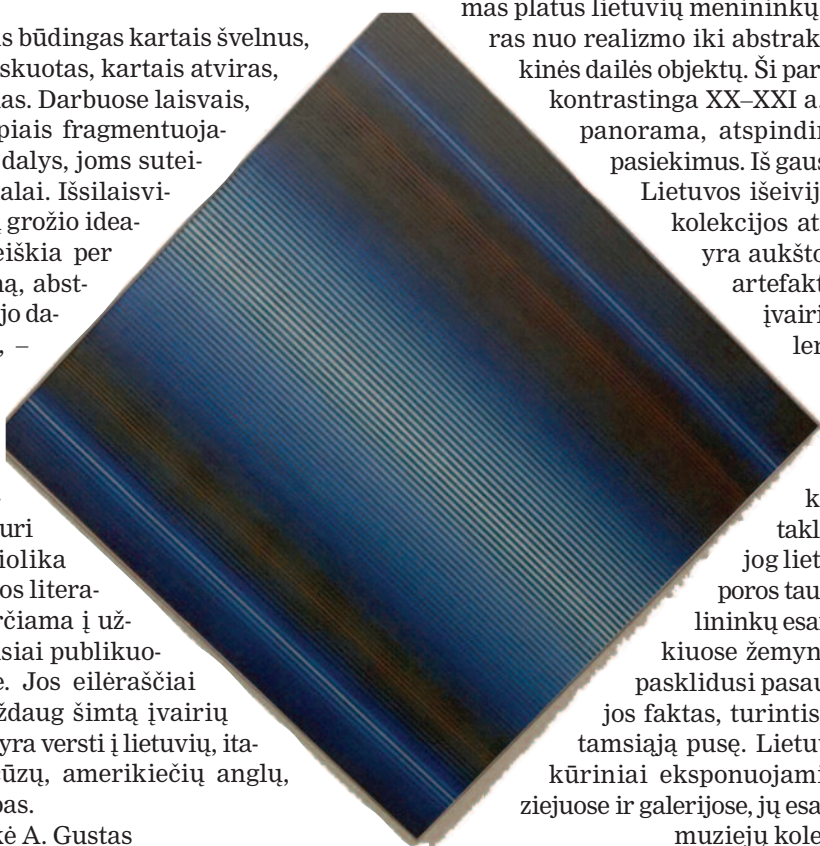
M. Žilinsko galerijoje taip pat veikia išeivijos dailės paroda „Nuo realizmo iki objekto“, skirta Lietuvių išeivijos dailės fondo veiklos penkerių metų sukaččiai paminėti. Šioje parodoje pristatomi 27 žinomi įvairioms kartoms atstovaujantys menininkai, gyvenę ir kūrę skirtingose šalyse – Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lenkijoje, Prancūzijoje ir kitur. Tarp jų – Ray Bartkus, Kazys Daugėla, Stasys Eidrigėvičius, Pranas Gailius, Adomas Galdikas, Vytautas Kasiulis, Žilvinas Kempinas, Algimantas Kezys, Pranas Lapė, Viktoras Petravičius, Jonas Rimša, Paulius ir Svajonė Stanikai, Adolfas Valeška, Adomas Varnas, Viktoras Vizgirda, Kęstutis Zapkus, Kazimieras Žoromskis ir kiti.

Šios parodos kuratorė – humanitarinių mokslų daktarė Rasa Žukienė. Pasak jos, parodoje pristato-

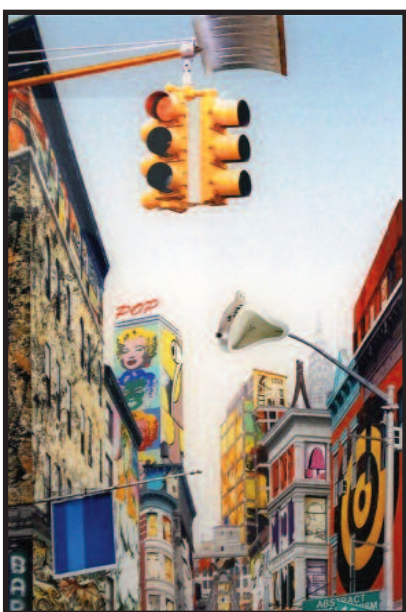

Parodoje „Nuo realizmo iki objekto“ – 27 išeivijos dailininkų darbai.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Kazimiero Žoromskio dailės kūrinys

Ray Bartkaus darbas

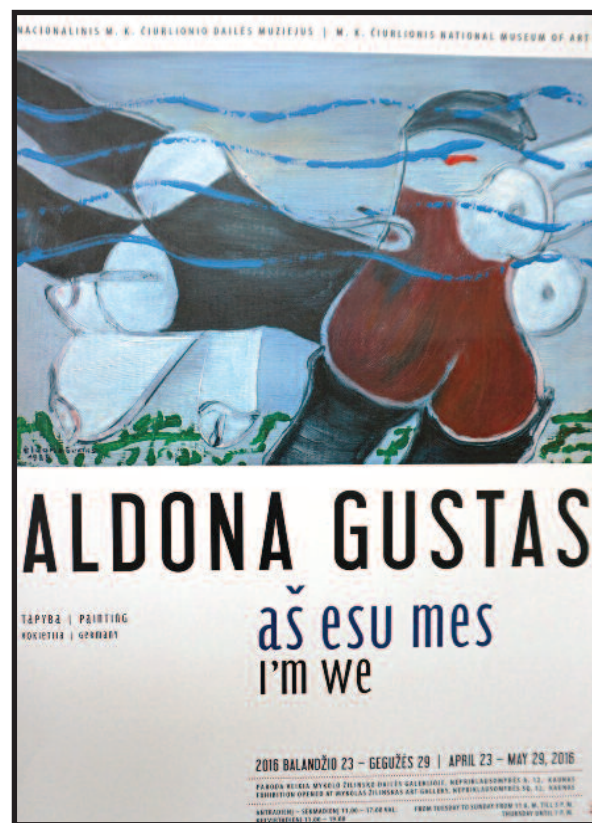
mas platus lietuvių menininkų kūrybos spektras nuo realizmo iki abstrakcijos ir šiuolaikinės dailės objektų. Ši paroda – tai plati ir kontrastinga XX–XXI a. lietuvių meno panorama, atspindinti menininkų pasiekimus. Iš gausios ir turtingos Lietuvos išeivijos dailės fondo kolekcijos atrinkti kūriniai yra aukšto meninio lygio artefaktai, eksponuoti įvairiose pasaulio galerijose ir muziejuose.

Parodos pristatyme primenama, kad istorijos kaktaklizmai taip lėmė, jog lietuviai tapo diasporos tauta. Lietuvių dailininkų esama visuose penkiuose žemynuose, o kūryba pasklidusi pasaulyje. Tai istorijos faktas, turintis ir šviesiąją, ir tamsiąją pusę. Lietuvių menininkų kūriniai eksponuojami pasaulio muziejuose ir galerijose, jų esama svarbiausių muziejų kolekcijose. Tačiau neretai nutinka ir taip, kad kūriniai tampa beglobiai, todėl Lietuvos išeivijos dailės fondas jau daugiau nei penkerius metus nuosekliai telkia svetur sukurtus lietuvių menininkų darbus, o dalį fondo kolekcijos bus galima išvysti šioje parodoje.

Pirmojoje parodos salėje galima pamatyti K. Daugėlos fotografijas, kuriose pristatoma karo pabėgėlių kasdienybė Vokietijos perkeltųjų asmenų (DP) stovyklose. Šalia jo – ir gerai fotografijos mėgėjams žinomo neseniai mus palikusio A. Kezio fotografijos, kuriose vaizduojama Čikagos architektūra. Šioje salėje galima pamatyti ir gražius, sentimentalius Lietuvos vaizdus, kurie labai brangūs kūrėjams, praradusiems tėvynę.

Iki gegužės pabaigos veiksiančios parodos lankytojus sudomina ir antrojoje salėje eksponuojama žinomo New Yorke gyvenančio ir kuriančio menininko Ž. Kempino moderni instaliacija „Fontanas“, kuri sukurta iš videojuostų, plevenančių nuo ventiliatoriaus pučiamo oro. R. Bartkus, kasmet vasarą su bičiuliais grįžtantis į Marijampolę ir čia rengiantis meno akcijas „Malonny“, parodoje taip pat pristato vieną savo darbą. Įdomios ir Vytenio Jankūno fotografijos, kuriose matome New Yorko metro keliaujančius žmones.

Lankytojai čia gali pamatyti ir gerai žinomų menininkų Adomo Varno, Kazimiero Žoromskio, Adomo Galdiko, Viktoro Vizgirdos darbus. Šalia vyresniosios kartos – ir jaunesnių kūrėjų darbai. Ant salų grindų lietuvių ir anglų kalbomis sužymėti svarbesni etapai išeivijos dailės istorijoje – 1956-aisiais įkurta Amerikos lietuvių dailininkų sąjunga, 1957 metais Jaunimo centre Čikagoje atidaryta Čiurlio-

Aldonos Gustas parodos „Aš esu mes“ plakatas

nio galerija, S. Balzeko muziejaus įkūrimas 1966 metais, 1972 metais Magdalenos Birutės Stankūnienės ir Vandos Balukienės su bendramintėmis įkurta Amerikos lietuvių moterų dailininkų draugija ir kiti.

Lietuvos išeivijos dailės fondas per penkerius savo veiklos metus surinko nemažai vertingų eksponatų. Svarbiausi šio fondo programos tikslai – puoselėti atvirą visuomenę, siekti įtvirtinti jos idealus ir vertybes nacionaliniu lygiu, įsteigiant galeriją, kurioje būtų kaupiami Lietuvos išeivijos dailininkų kūriniai.

Fondo pristatyme teigiama, kad „Lietuvoje šiuo metu nėra išeivijos dailės raidą apibrėžiančios nuolatinės ekspozicijos. Lietuvos visuomenė, ypač jaunimas, kol kas menkai supažindinta su lietuvių išeivijos dailininkais, kurių gabumai ir pasiekimai jau pripažinti pasaulyje. Į Lietuvą atvežta gana daug išeivijos dailės kūrinių (nors ir ne visi patys geriausi ar būdingiausi autorių darbai), tačiau tai tik maža dalis visos išeivijos dailės kūrybos. Todėl labai svarbu kuo daugiau darbų sugrąžinti Lietuvai, nes tik tuomet bus visiškai išgryninta ir suprata reikšminga mūsų tautinės kultūros dalis – išeivijos kūryba.

Antrojo pasaulinio karo metais didelė dalis Lietuvos meno kūrėjų – tiek profesionalių, tiek pradedančių – buvo išblaškyta po visą pasaulį. Tėvynės ilgesys, išeivio dalia paliko stiprų rėžį menininkų gyvenime – tai ryškiai atsispindi jų kūryboje. Stiprus ryšys su gimtine, tradicijų laikymasis svetimose aplinkose tapo lietuvių išeivių kūrėjų rezistencijos forma. Tai įrodymas, kad lietuvių kultūra stipri ir gabi – net ir sudėtingiausiais momentais buvo žmonių, kurie nepamiršo savo kilmės bei šaknų, turėjo jėgų ir užsispyrimo kilniai bei prasmingai kūrybinei veiklai. Po pasaulį išblaškyti lietuvių meno kūriniai turėtų sugrįžti į Tėvynę ir tapti svarbia meno istorijos dalimi”. □

RAMUTĖ SKUČAITĖ

— 2016 m. POEZIJOS PAVASARIO LAUREATĖ

Šiųmetinio tarptautinio Poezijos pavasario, vykšančio gegužės 15–29 dienomis, laureate paskelbta poetė Ramutė Skučaitė. Poetei paskirta Maironio premija už Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos išleistą eilėraščių ir prozos knygą „Nepaslaptis tokia balta“. Premijos komisija laimėtoją rinko iš penkių kandidatų. Į Maironio premiją taip pat pretendavo Erika Drungytė ir jos knyga „Patria“, Aldona Gustas su knyga „Padovanok man obuolį iš anapus“, Vytauto Kazielos knyga „Vieta ir kiti nutylėjimai“ bei Artūras Valionis su knyga „Iš natų“.

Dramaturgė, vertėja, dainų tekstų autorė, publicistė R. Skučaitė gimė 1941-aisiais Kaune, po Antrojo pasaulinio karo buvo ištremta į Sibirą, neakivaizdžiai studijavo prancūzų kalbą Irkutsko užsienio kalbų pedagoginiame institute, studijas grįžusi į Lietuvą tęsė tuometiniame Vilniaus pedagoginiame institute. Pirmieji jos eilėraščiai suaugusiems pasirodė 1957-aisiais, vaikams – 1959-aisiais, žurnale „Genys“. R. Skučaitė geriausiai žinoma dėl kūrybos, skirtos vaikams.

Poetė Ramutė Skučaitė

Palikimas

Laukinis paukštis – kaip laukimas,
Laukų,
Liepynų palikimas,
Aviečių kvapas po šaka,
Kurios nepalietė ranka,
Žaltys varinis nei gyvatė,
O paukštis atlėkė – pamatė,
Dvi uogas sulesė. Trečia –
Raudonam vilktakui nakčia...
Laukinis paukštis – ak, ramybė,
Lizdų minkštumas, amžinybė
Giesmės – labai anksti – rūke,
Kada laumiukai berėkią
Po medžiais palikti kankinas,
Kai gūdžiai užia tankumynas,
Viltim kryžiuojasi sparnai,
Nudžiūvę šakos ir sapnai...
Laukinis paukštis... Svirnas, svirtys,
Rausvi gimimai, juodos mirtys,
Kibirai, sklidini vandens,
Kur žvaigždės mėnesiai gyvens,
Kur vėl –
Sulaukęs valandos,
Laukinis paukštis užgiedos.

Lekianti

Man regis,
Tai kandis: pilka, nyki...
O gal vėlė –
Lig šiol neradus vietos,
Kurią sugrįžtančią į tamsą sutinki...
Sakai, kad rytas,

Ir sakai, kad mėtos
Užgydys jos žaizdas
Ir ji pasveiks,
Kad vėl pražys
Kvapnus buvimo mitas,
Kad kitą naktį
Gal jau nereikės
Bijot,
Kol suaidės anas trimitas...
... Bet ne kandis –
Pati tamson leki,
Blaškais tarp skudurėlių iškramtytų...
Ir žvilga žvilga
Ašara aky,
Bijodama
Kad kas nepamatytų.

Išeinanti

Mačiau Malevičių.
Kvadratas aiškiai juodas.
Visai kaip padėtis be išeities.
Suvirpi –
Tarsi būtum nuogas –
Net be odos...
Tau velka šiurkštų rūbą, tuoj uždės
Karūną.
O! Iš aukso ir sidabro!..
Atsiklaupi –
Taip reikia –
Ir žiūri,
Kaip juodą skliautą
Šviesulys praardo,
O žemė tau po kojom

Jau Svari –
Atsikelia ir eina.
Dieve mano,
Nejaugi ji išeis ir nebegrįš?
Nejaugi nieks išeinančios nemato,
Negirdi, kaip ji praveria duris,
Kaip ištiesia rankas,
Kaip šviesą skina,
Kaip ritasi žemyn karšti lašai...
Bet sąžinė rami. –
Nebekankina.
Ir žemės nešauki.
Ir nieko neprašai.

Apie klajojantį sapną

Yra pasauly keistas sapnas.
O keistas jis todėl, kad slaptas:
Sau tyliai vaikšto ir atrodo
Lig šiolei niekam nesirodo.
Jis pilnas vėjų ir žvaigždžių,
Kalnų viršūnių paslapčių,
Sparnelių ir sparnų lengvumo,
Upelių rytmetį melsvumo
Ir dar kitų mielų dalykų
Nuo pat Kalėdų lig Velykų!
Jei kas netyčia jį surastų
Ir susapnavęs nesuprastų,
Tai sapnas – keistas ir gražus –
Jau nebevaikščios, nes pražus.
Bet argi gali šitaip būti,
Kad leistum jam, gražiam, pražūti? –
Kol jo kiti nesusapnavo,
Ieškok, atrask – ir sapnas tavo!

NAUJOS KNYGOS

Užmiršti klausimai

Renata Šerelytė

Timmo K. Mukka. *Balandis ir aguona*. Romanas. Iš suomių kalbos vertė Urtė Liepuoniūtė. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016

Prisiminus neseniai skaitytą Alistairo MacLeodo romaną „Menka bėda, jeigu...“, kuriame šiaurietiškas, rūstus škotų charakteris neatsiejamas nuo klanų solidarumo ir glaudaus giminės ryšio, sutvirtinto kalbos ir praeities, Timmo K. Mukkos „Balandis ir aguona“ byloja visai kitokią šiaurietišumą. Ne veltui vertėja, norėdama apibūdinti pagrindinio veikėjo psichologinę būseną, baigiamajame žodyje pasitelkia sąvoką „arktinė isterija“ – tai „graužiantis nerimas ir neslopstanti baimė, kuriuos žmogus jaučia tik šiaurėje, neaprepiamuose tyruose, kur keletą mėnesių per metus nepateka saulė“ (109 p., Urtė Liepuoniūtė, „Meilė, mirtis ir arktinė isterija“).

Žmogus čia svetimas gamtai, o gamta – žmogui, jų nesieja sakmiškas ryšys, mitinė atmintis. Šeimos ir giminės santykiai – šaltis ir susvetimėjimas, juntamas ir iš dialogų, ir iš peizažo detalių. Poetinis, metaforiškas autoriaus kalbėjimo būdas grumiasi su natūralistinės prozos intonacijomis, pirmasis pasakotojo asmuo – su trečiuoju. Netgi kūrinio struktūra netolygi: fragmentiškos impresijos lyg kokios žiežirbos plykstelį nuosekliai pasakojamame siužete. O siužetas, kuris rodėsi būsiąs romantiškas meilės nuotykis (mergaitė – nekaltas balandis, vyras – blogio opijaus pritvinkusi aguona), išvirsta į kriminalinę istoriją (vyras nužudo savo mylimą mergaitę, kodėl, lieka neaišku, matyt, dėl visko kalta „arktinė isterija“).

Šiaip jau įdomus (gal ir pagrįstas) būdas sieti žmogaus charakterį su jį supančia aplinka, tačiau ar pagrįsta ir jo poelgius priskirti gamtinei aplinkai? Tarkim, mūsų nacionaliniam charakteriui, kaip jau įprasta, priskiriamas lietus. Bet ar turėtume atliepti tai, ką įkūnija vandens stichija – pasąmonę ir inerciją? Vanduo inertiškas tiek, kiek ir dykumų smėlis. Inertiška yra žemė, vadinasi, visa gamta yra tokia, netgi tai, ką žmonės įkvėptai link vadinti „gamtos prisikėlimu“, tėra inertiškas, pasikartojantis gamtinis ciklas, ir nieko daugiau. Visa tai, kas nesikartoja ir kas nėra inertiška, matyt, reikėtų sieti su antgamte, bet čia vargu ar gali padėti empirinės žinios, kuriomis kliaujamės, tyrinėdami ir tikrindami tikrovę. Juk net meilės ir mirties jomis nepatikrinsi – šios sąvokos priklauso daugiau antgamtei, nei gamtai, tik mes, gyvendami mirties kultūroje, kur seksualumas ir kūnas suvokiami kaip laikini juslinio dvasingumo objektai, tai imame pamiršti.

Taigi ir šioje keistoje, arktiniu šalčiu padvelkiančioje knygoje šmėstelį antgamtės nuojauta: kas yra meilė? Kas yra mirtis? Kuri iš jų baigtinė, kuri – amžina? Ar meilės spalva raudona, ar mirties?.. O gal ne raudona, gal balta?.. Kadangi tai knyga, kurioje ir banalus sakiny sušvinta graudžia neatsakomo klausimo šviesa („Pietis miegojo lovoje – nesiskutęs, užsiklojęs nutrinta lovatiesė“, 94 p.), nereikia tikėtis, kad mes ką nors *tikro* sužinosime apie tai, kas tik nujaučiama, kas sapnuojama, kas praeina šalia mūsų, bet mes to nematome. Veikiausiai nesuprasime ir Piečio Kolstriomo, keistuolio dykūno, sugrįžusio į nykią tuščią Laplandiją ir ten pasinėrusio į pragmatiškam žmogui visiškai nesuprantamą būseną – nieko neveikimą. Kaipgi šitaip – juk Pietis išmalė vos ne visą pasaulį, galėjo pasilikti bet kur, ką šiuolaikiniai turistiniai lankstinukai vadina „turistų rojumi“, o tas kvailys grįžta į šiaurę, gyvena nutriušusiame name kartu su senu tėvu, veik nebendraudami, gerdami kavą iš vieno puoduko ir abejingai, be jokio pagoniško įkarščio stebėdami gamtos ciklą keitimąsi.

Tiesą pasakius, Piečio blaškymasis po pasaulį niekuo neprimena turistinių kelionių, kurias taip mėgsta šiuolaikiniai žmonės, tikintys, kad kitame

pasaulio krašte atras *kažką tokio*. Gerai dar, jei įvardija tai kaip malonumą ieškojimą ar smalsumo patenkinimą, o ne akiračio praplėtimą, dvasinę piligrimystę ir švietėjišką entuziazmą, kurio išpūdzius tiesiog būtina išreikšti jei ne „Facebooke“, tai lyg blynai kepamose knygose. Vis globalėjame ir kultūrėjame, taigi gal netrukus ir mes trankysimės po pasaulį kaip normalūs civilizuoti piliečiai – iš nuobodulio. Ir knygų apie tai neberašysime, nes viskas bus žinoma ir nuobodu.

Ir galbūt mus ištiks tas pats, kas Tailande neseniai ištiko tris britų turistus, bemaklinėjančius vietiniame turguje: vietiniai juos prikūlė ir paliko tysančius vidury prekyvietės. Matyt, ir vietiniams jau nusibodo pasaulio piliečiai, kurie visur jaučiasi lyg savo namuose, bet iš esmės visur yra svetimi.

Ko gero, toks svetimumo jausmas kamavo ir Pietį. Kaip ir tolimas „kitų buveinių“ ilgesys – to, ko šioje žemėje nėra, ką gali rasti nebent savo sieloje. Sapnuose, vizijose. „Kartais svajoju apie didelius kambarius, kuriuos jungia ilgi aidintys koridoriai ir į kuriuos pro didelius langus iš kažkur toli krinta šviesa: sienas juosia sidabrinės rožių girliandos, o bronziniai satyrai pašėlusiai šoka palei lubas“ (p. 34), – sako Pietis. Gal tai sapniškas mitinio pasaulio prisiminimas (satyrai, koridoriai, įkūnijantys labirintą), gal – idealiojo pasaulio ilgesys (rozės ir toli-

ma šviesa). Bet jis pasmerktas, nes supantis pasaulis perdėm šiurkštus, kad šį sapną įkūnytų.

Nors nuo Timo K. Mukkos mirties praėjo gero keli laiko (mirė 1973-iais, susirgęs po kaltinamojo straipsnio, išspausdinto gandų žurnale), jo romanas atrodo labai šiuolaikiškas. Tuo, kad kelia užmirštus klausimus: ar globalėdamas pasaulis prisipildo, ar tuštėja?.. Ar tai, kad gali pasiekti bet kurį žemės kampelį, įgalina nebeieškoti, pasak Šv. Teresės Avilietės, „vidinių savo pilies buveinių?“.. Ar galima būti pasaulio piliečiu, kuris visur jaučiasi kaip namie, bet nežino, kas yra namai?..

Literatūra ir menas, 2016.05.06

Timo K. Mukka

BALANDIS IR AGUONA

Ištrauka iš romano

Aplink mus visur medžiai. Šiandien tu išvargusi. Užspausiu tavo akis. Medžiai Auga šalia mūsų. Žemę nukloję akmenys. O jei žvilgsniu ieškočiau... gal čia sena laužavietė? Kas žino – gal kažkieno čia būta dar prieš mus. Bet kodėl prieš? Galbūt mes pirmieji.

Galbūt tu esi pirmoji, kuri čia pailso. O aš pirmas, kuris negali miegoti. Galbūt aš pirmas su barzda, o tu pirmoji be jos.

Mes bėgam nuo tų, kurie nujaučia mūsų pėdsakus – dar nežino, tik nujaučia. Aš tik noriu pailsti kaip ir tu.

Mes iškeliuajam. Mums tai įprasta. Mes neturim draugų nei mielių prisiminimų. Jau prisiklajojom. Atėjo laikas atsisveikinti.

Raudok savam sapne, mažoji Darja.

Likimas – tai aklas ėjimas į priekį, tikslingas betikslisškumas. Aš esu sena mirtis – ir manyje gyvena nesibaigianti jaunystė.

Raudok, mažoji Darja.

Ir aš garbinau sunkius kūjus, ir aš dainavau apie mašinas ir Angliją. Ir aš velku savo kūną į Kubos pakrantes ir ten išsilaipinu.

Atsiklaupk prie mano kapo, kai numirsiu, mažoji Darja, melskis, kad vandenys sutekėtų į vienuolių ir ištvirtėlių įsčias, melsk dangaus malonės tirpstantiems kaulams, kuriems atleidžia Hirošimos Mažylis.

Kaip ir tu, aš dainuoju apie mašinas ir Angliją, apie ugnį ir automobilių motorus. Dabar esu čia... Iš jaunystės ir iš pažadų.

Ar tau šalta?

Ar tau ten žvarbu?

Per miegus drebi it sužeistas Veneros paukštis. Tai jau praėjo. Ugnis užgeso ir žaizdos užsitraukė. Aš dar pajudinu anglis – gal atsiras kokia neužgesusi žarija. Mes niekuo nesiskiriam. Kai numirei, aš stoviu čia su tavim glėbyje ir nebylus žiūriu į upę.

Regimantas Tamošaitis. Literatūra ant debesies

Mūsų prozininkai darosi vis profesionalesni. Rašo greitai, kuria lengva, įtraukiantį pasakojimą, skaitant jų knygas niekas nestringa – jokių problemų. Atrodo, daugelį naujų knygų galima perversi greituoju skaitymu – dėl to jų suvokimas niekaip nenukenčia. Nėra į ką gilintis – viskas išlyginta, nepalikta jokių prasmės duobių ar kalnų. Skaitydamas neįklimpsti į jokių metaforų akivarus. Ir žodis veikia tiek, kiek reikia – kaip informacijos perteikimo priemonė, be poetinių intonacijų ir be magiškos galios. Tekstas vis laisvesnis, skaidresnis, paprastesnis. Tai išsilaisvinusi literatūra – be nuovargio, be prakaito ir be sunkios praeities. Tačiau tai lyg koks maistas be ląstelienos ir be natūralių, stiprių elementų.

Pagaliau daromės vakarietiški iš esmės, nes vartojame tuos pačius masinės gamybos produktus. Jau ir patys esame lyg genetiškai modifikuoti, pritaikyti globaliam pasauliui.

O buvo taip: kažkada atvykęs į Čikagą iš vargstančios posovietinės Lietuvos buvau priblokštas maisto įvairovės ir jo prekinės išvaizdos. Koks didžiulis pasirinkimas, ir kaip viskas puikiai supakuota, kaip gražu, patrauklu, net akys raibsta.

Prisimenu, nusipirkau ten pirmosiomis dienomis tokių akį traukiančių bandelių su džemo įdaru. Minkštos, putlios bandelės, tarsi pūkas, džemas skaidrus, ryškus, švelnaus skonio. Valgai ir džiau-giesi. Bet paskui kilo keistas jausmas, sumišęs su neaiškia baimė: lyg tas produktas būtų netikras. Jo skonis pasirodė įtartinas, stebinantis. Lyg koks sintetinis maistas kosmonautams ar kokiems neįgaliesiems, kurie nežino juodos ruginės duonos skonio. Esu matęs, kaip sovietinėje psichiatrinėje ligoninėje kai kuriems nenorintiems normaliai valgyti taip sugurkia per piltuvėlį fiziologinio tirpalo viralą: kibirėlis palengva tuštėja, pilvas gražiai pučiasi. Paskui pacientą atriša ir jis eina sau, jau būdamas sotus ir tarsi normaliai pavalgęs. Tada galvodavau, jog tai neblogo racionalizacija: kam gaišti laiką kramtant visokią kietą maistą, kai gali storėti lengvai ir be vargo?

Džiaugiausi ten ir amerikietiskais ledais: kokie jie spalvingi, aromatingi, kokios gražios jų dėžutės. Kai daiktas toks gražus, tai atrodo, kad ir skanus – juk tokia yra komercinės prekybos strategija. Nuostaba apėmė tada, kai pamačiau, kad tie puikieji ledai, palikti dėžutėje ant virtuvės stalo, netirpsta visą dieną! Visą laiką yra tiršti kaip košė. Taigi privaryti kažkokio krakmolo ar kokių kitų tirštiklių. Tada jau pasidarė baugoka valgyti ir tuos ledus. Visai nepanašūs į sovietinius „eskimo“ su tikru grietinės skoniu. Bet jei žmogus netikrus produktus valgo nuo pat gimimo, jis nė nesuvoks, kad gali būti kitokių. Į natūralų maistą jis žvelgs su baimė ir neprisilies, kaip sakoma Dzūkijoje, nei prie uogų, nei prie grybų. Tegul tuo miškų siaubu minta indėnai ir kiti laukiniai.

Šie prisiminimai ir nekasdieniški apmąstymai apie maistą iškilo skaitant vieną naują mūsų prozininko knygą. Romanas toks purus, toks lengvas, supakuotas vieno kąsnio porcijomis, maždaug žurnalistinių standartų skyriais, kaip kad būna pakuojamas maistas mūsų prekyboje. Kiekvienam kąsniui ar kokiam cukraus šaukšteliiui – atskira pakuotė. Parsineši į namus daug mažų pakelių ir gamini šiukšlių kalnus. Moki pinigų gaudamas, moki ir atsikratydamas, teršdamas.

Bet patogu, nes kažkas tavimi pasirūpino: gauti jau ne tik sukramtytą, bet ir beveik suvirškintą produktą, tau telieka jį sumaumoti, susistumti į vidų ir laukti kito gaminio. Šiandien problema – ne produktų stygius, bet apetito stoka. Todėl visas maistas – ir sielai, ir kūnui – turi būti labai švelnus, malonus, kad galėtum be vargo ryti daug ir kad po to nekiltų jokių komplikacijų.

Literatūroje taip pat neturi būti tikrų, gyvenimą primenančių problemų, reikia tik tų problemų imitacijos, gražiai papasakotų gyvenimo dramų, kurias bet kada galėtum išjungti ir palikti debesų saugyklose. Juk namuose dėl daiktų pertekliaus nebėra vietos, o dažnas net ir namų neturi. Kur vyksta toks intensyvus produkcijos vartojimas, kur viskas taip greitai keičiasi, nelieka nieko pastovaus ir nebėra jokios nuosavybės, į kurią būtų galima patikimai atsiremti. Komerciniame pasaulyje viskas teka, čia nie-

Rašytojas, literatūrologas, eseistas Regimantas Tamošaitis

ko nėra amžino, čia amžinas tik pats vartojimo procesas.

Taigi tas naujas tekstas, perskaitytas per pusdienį, buvo lengvas kaip šlapia daktarinė dešra, lyg privarytas kokio krakmolo. Gurkt ir nurijau nepajutęs didelio skirtumo tarp kitų panašių produktų. Bet pakuotė graži, išpūdinga. Nes svarbiausia šiaandien mūsų pramonėje – prekinė išvaizda ir gaminotojo vardas. Turinys nesiskiria, bet bala nematė to turinio. Kam rūpi, ko tas vartotojas prisikimš į pilvą ar į galvą. Svarbiausia, kad suvartotų tai, kas padaryta. Nes juk ir knygoms galiojimo laikas šiais laikais ribotas, jos taip pat greitai genda arba atsilieka nuo naujausių technologijų, kaip ir maistas ar skaitmeninių technologijų produktai. Pasibaigus galiojimo laikui, knyga yra nefunkcionaliai.

Prieš man atvykstant į išsvajotą Ameriką draugas iš ten parašė laišką: čia yra šimto rūšių dešros! Ir patikėjau, ir apsidžiaugiausi: laisvame pasaulyje taip ir turi būti – įvairovė ir pasirinkimas. Tačiau kokia gali būti laisvė ten, kur viešpatauja kapitalas? Paskui pats pamačiau: taip, tų dešrų tikrai daug, šimtai etikečių, bet šitas *stuff*, jų kamšalas – tai tas pats! Ir dešros gamintojo, ir knygos kūrėjo unikalumas šiame pasaulyje – modernistinė atgyvena, nenaudinga komercinės apyvartos procesui. Tai tiesiog ekonomiškai nerentabilu. Originalūs kūriniai nepritai komi masėms – tai kokia iš jų nauda? Atrodo, kad pagaliau tai ima suprasti ir lietuviai, o susigaudyti jiems labai padeda vadybininkai, kurie ir valdo gamybos procesą. Ko nesulygino totalitarizmo ideologija, tą lengvai sulygina komercinis volas. Nes pinigai yra stipresnis už idėją, ir niekas dėl to nesi-skundžia, niekas nesispardo.

Nuo kada pas mus prasidėjo tokia lengva, visiems skrandžiams adaptuota literatūra? Matyt, su mūsų tariamu sugrįžimu į Europą. Po sovietinio ledynmečio nebeįsivaizdavome nieko sunkaus ir kieto, o gal ir dantų nebeturime.

Pirmieji lengvo literatūrinio maisto kūrėjai, manyčiau, buvo tie populiariausieji, naujosios lietuviškosios savimonės reiškęjai. Antai Ričardas Gavelis, sudrebinęs mūsų pasaulį savo kūrinių griaujamąją jėga. Koks psichologiškai tikras ir dramatiškas buvo jo romanas „Jauno žmogaus memuarai“. Man jis įsirėžęs į sąmonę kaip autentiškiausias epochos dokumentas, beveik kaip mano paties asmeninė patirtis. Viskas jame gyva, o ir galiojimas tos knygos dar nepasibaigęs. Paskui buvo sunkiosios artilerijos groteskas „Vilniaus pokeris“. Gremėzdiškas greideris, nugriovęs totalitaristinius ideologinius monstrus, kurių su šlapia dešra ir ele-

gantiškais europasakojimais „nuo debesies“ nebūtum įveikęs. R. Gavelis buvo piktas ir tikras. Bet paskui kažkas jam pasidarė, pradėjo džiazuoti ieškodamas naujos kalbos, lyg ieškotų išėjimo iš kūrybinės aklavietės visokiausiais savižudybės būdais. Tada jo proza pasidarė pernelyg asmeniška, arši, lyg koks sąskaitų su praeitimi suvedinėjimas. Greitai šio autoriaus kūryboje išryškėjo naujo tipo literatūrinis profesionalumas, kuriam atsirasti, manau, padėjo publicistiniai įgūdžiai ir nesveikai suvešėjusios eseistikos fonas. R. Gavelio pasakojimas darėsi vis lengvesnis ir greitesnis, metaforos – skaidresnės ir išpūdingesnės. Kai jau viskas apie mūsų gyvenimą Visatos skylėje buvo išsiaiškinta, kūryba tapo tų pačių groteskinių metaforų kartojimu, nebeprasakant nieko naujo, bet vis stiprinant sensacijos ir sensualizmo efektą, auginant groteskiškumą. Tokia literatūra atitrūko nuo psichologiško žmogaus, koks dar gaiveliojosi „memuaruose“, ir pakilo į efemeriskus universalijų parabolinių debesų, iš kur buginantys vaizdiniai, ideologizuotos sąmonės fantomai švietė toli ir matėsi visiems. O kario gyvenimas šventame Vilniaus mieste – tai jau visiškas literatūrinis profesionalumas. Paskutinė R. Gavelio knyga virtuosiškai lengva, tekstas skaitomas lengvai, tarsi bėgant, skyriai sudalinti gerai apskaičiuotais minties kąsniais. Gera knyga, aiški ir lengva kaip korys. Tik medaus nėra, nes tas korys yra tiesiog racionalistinė schema, jis tuščias, išgrynintas, išdžiovintas.

Panašus buvo ir Jurgos Ivanauskaitės kūrybinis kelias, jaunos, neramos ir aistringos sielos sprogi-mas monotoniškame lietuvių literatūros pasaulyje. Estetika, plastika, painiausia jausmų ir kompleksų psichologija pirmose novelėse, aistrų ir egocentrizmo audros erotiškų raganų romanuose – tai kaip kokios psichoanalitikų ir archetipų tyrinėtojų džiunglės, kuriose gali įstrigti ir nebeištrūkti, nebegrįžti į sveiko proto pasaulį. Šie tamsūs nepatenkinto geismo romanai ir estetizuotos novelės buvo kaip lipnūs musgaudžiai ar klatingos saulašarės vasaros įkaitintose pelkėse, jos pritraukė daugybę nebrandžių muselių, mokyklinio amžiaus skaitytojų. Kultinė jaunimo autorė, ornamentavusi erosą, egzotiškais dekoracijomis pasipuošusi pasakotoja su tūkstančiu veidų.

Vėliau tas jaunatviškas aistringas modernizmas išsisėmė, rašytoja pasidarė profesionali, visuomeniškai, atliepė į politinio ir kultūrinio gyvenimo realijas, labai praktiškai panaudojo asmeninės piligrimystės patirtis.

Nukelta į 8 psl.

Literatūra ant debesies

Atkelta iš 7 psl.

Beje, geriausios jos knygos ir yra – apie europietiškosios sąmonės susidūrimą su magiškaisiais Himalajais, su jų archajiškomis kultūromis. Tas Himalajų realybės šokas rašytoją tarsi pažadino iš užsitiesusio transo, atgaivino savimonę ir sugrąžino ją į europietišką Lietuvą. Ir prasidėjo tai, kas anksčiau ar vėliau prasideda su kiekvienu profesionaliu rašytoju, kai nebelieka jaunatviškos kaitros ir ugnies – visuomeniškai aktualios temos ir lengvas maistas masėms. Leidykloms pradedama teikti kažkokia tarsi literatūra, kažkoks tarsi meninis placebas. Kažkas tokio, kas patraukia mases intelektualine egzotika ir sensualizmo efektais, dar kokiomis nors aktualijomis, kurios šiaip galėtų būti įrašytos į publicistikos tekstus. Romaną apie drugelius buvo galima publikuoti dailimis „Lietuvos ryto“ prieduose ar kokiame nors blizgančiame moterų žurnale. Tai geri, profesionalūs romanai, bet jau su krakmolu ir tirštikliais. Iš jų net filmą galima padaryti – tai dar di-

desnis literatūros laimėjimas, dar ryškesnis meno žingsnis į mases.

Tačiau kad ir kaip ten būtų, R. Gavelio ir J. Ivanauskaitės tekstuose vis dėlto išliko ryškios kūrėjų asmenybės, tai buvo rašytojai iš didžiųjų raidžių, didelės raidės ir stiprios asmenybės. Ne jie kalti, kad jaunatviškos aistros, meilės ir neapykantos ugnys, maitinančios literatūrą, anksčiau ar vėliau išblėsta.

Bet dabar dėl to asmenybės išnykimo mūsų literatūriniam gyvenime – jokios problemos. Nėra ir nereikia. Skaitai kokį naują romaną net negalvodamas apie jame atsispindinčią asmenybę, nes jame jos nebėra. Juk asmenybė – tik lingvistinė ir mentalinė konstrukcija. Literatūroje nebėra žmogiškumo substancijos, tik krakmolas ir tirštikliai. Negi virtoje dešroje ieškotume jos gamintojų asmeniškumo ženklų? Nesąmonė kažkokia.

Bet būna ir labai keistų reiškinių. Kai autorius yra jau garbingų metų ir tikras literatūros profesionalas, bet rašo taip, lyg rašytų pirmą kartą ir lyg rašydamas matytų gyvą žmogų, o ne

nurašintų istorijas iš televizijos ekrano ar kokių priplėkusių istorinių archyvų. Turiu omenyje Romualdo Granausko 2012 metų apysaką „Metuose“ „Nepamatytoji“. Ji man, nykiam anachronistui, yra geriausias metų kūrinys, sugrąžinęs tikros literatūros pojūtį. Tokiu mano požiūriu stebisi net „tradicinių literatūros vertybių“ išpažinėjai, bet man nerūpi. Aš knygas skaitau sau, o ne jiems ir ne visuomenei. Taigi šis autorius net apie seniausius laikus sugeba parašyti taip, lyg jie gyventų giliausioje jo atmintyje. Juk literatūroje tikri dalykai visada gyvi. Bet kai pats literatas nebeturi gyvybės, kas jam bepadės? Tada jis ima kapstyti kaip tas Vydūno Vysuomis po istorijos kapinynus.

Juk mūsų literatūra šiandien įgyja ir nekrofilinių požymių – įsitaisę šalia istorikų ir archeologų rašytojai rausiasi po archyvus ir minta pelėsiais bei praėjusios epochos žmonių tragedijomis – nes jie gyvena ES kultūriniame stabiliume ir patys jau jokių tragedijų nebepatiria. Jie pernelyg ciniški, kad patirtų. Briuselio kopūstai mus maitina ir saugo. Čia nebegali būti gyvo skausmo ir tikrų tragedijų. O jei tokių ir pasitaiko, jos tuojau pat komerciškai suvartojamos – televizijoje, o iš paskos pripuola ir literatai. Vargas literatūrai, kai meninį įkvėpimą keičia empirinis šliaužiojimas sutrūnijusios spaudos puslapiais, ieškant ten visokių antikvarinių įdomybių.

Man nepatinka rašytojų spekuliativimas istorija, tai manęs neįkvepia. Daug mieliau skaitau tikrų istorikų veikalus ir apskritai dokumentinę literatūrą, ja galiu tikėti. O beletristas istorinę medžiagą sušlamščia ir suvartoja, jis kuria iš jos personalinę fikciją, pateikia skaitytojui kažkokią nusavintą, privatizuotą realybės atplaišą. Manau, santykis su istorija – tai ir etiško problema. Kai kurios praėjusios epochos tragedijos yra tokios baisios (genocidas, holokaustas), kad jos nesuvokiamos protu ir negali būti paverstos priemone grožinei literatūrai kurti. Tos tragedijos buvo tikros ir apie jas reikia kalbėti tikra kalba, o ne spekuliuoti žmonių jautrumu. Praeities nelaimių pavertimas menu yra amoralus. Ir tai ne meninė aktualizacija – tai tiesiog spekuliacija. Kyla įtarimas, kad pasikeitus aplinkybėms tie žmonės parašytų apie mus ir apie save visai kitaip. Šiuolaikine literatūra, kaip ir reklama, negalima tikėti. Pirma reikia palaukti, kol autoriai numirs, ir tada žiūrėti: ar po jų kas nors liko?

Man priimtinesnis sąmoningas rašytojo moralinis santykis su pasauliu, jo sąžinė, savigarba ir atsakomybės jausmas. Ne viskas paverčiama menine tiesa be žalos egzistencinei tiesai. Ar ne todėl Vanda Juknaitė, susidūrusi su realiomis gyvenimo tragedijomis, nutraukė savo kūrybinės saviraiškos kelią ir prabilo apie mažą žmogų tiesiogine eseistine ir publicistine kalba? Rašytoja tiesiog išsižadėjo savęs ir tarsi padovanojo savo kalbą tiems mažiems žmonėms, kurie patys visuomenei papasakoti apie save negalėjo. Yra kažkas stipriau žmoguje už meninės saviraiškos poreikį, ir ta žmogaus sritis jau siejasi su kažkuo, kas priklauso šventumo ir metafizikos sritims, iš kur į žmogų ir ateina moralinis jausmas ir sąžinės balsas.

Bet šiandien mūsų literatūra metafizinio jausmo neturi, ji egzistuoja vienmatėje plokštumoje: ji veša tarsi daugiastiebis vijoklis, tas Gilles’io Deleuze’o ir Félixo Guattari’o aprašytas šakniastiebis *rhisome*, sklaidžiasi so-

cialinėje, prekybinėje, turistinėje, kulinarinėje ir panašiose aplinkose. Lietuvų literatūra šiandien išlyginta ir numelioruota: tai lygus monotoniškas peizažas, jame visur driekiasi greitkeliai ir skrieja lengvos mašinos. Labai patogų gyventi plokštumoje, žaisminga ir paprasta – čia nėra nei kalnų, nei pakalnių, nei viršūnių, nei bedugnių. Nėra nei labai gerų, nei labai blogų knygų – ar kas nors galėtų tokias nurodyti? Viskas standartiška, unifikuota, pritaikyta, tik etiketės skiriasi. Šimtai dešrų, kaip ir Amerikie, šimtai knygų, dažniausiai amerikietiškių. Bet jos padeda gyventi, o protavimas gyvenimą žudo. Kai kultūra sintetinė, anksčiau ar vėliau ir žmogus pasidarys sintetiškas, genetiškai modifikuotas, tada jau tikrai jokių nesveikų problemų nebebus. Kai nėra individualybės, nėra ir rūpesčio.

O ir kam jų reikia? Labai blogų knygų niekas nepirktų, o labai geros užkimštų leidybos ir prekybos procesą. Jei turėtum kokią labai gerą knygą, galėtum ilgai su ja gyventi – užsimiršdamas, kur gyveni. Pilietinė vartotojo pareiga – pirkti naujas knygas. Poetu (skaitytoju) gali ir nebūti, bet pirkeju būti – privalai!

Dar labai svarbu – kad skaitančiosios masės neturėtų jokių vertės kriterijų. Geriausia – kad skaitytojas ir proto neturėtų. Kam jo reikia, kai yra tokia reklama! Rašytojas irgi galėtų sugeneruoti savo tekstus atitinkamomis kompiuterio programomis – jeigu tik turėtų proto jomis naudotis. O leidyklų redaktoriai jau suteiktų mašinos padarytam tekstui reikiamą prekinę formą: kuo daugiau keistenybių ir prasmės trūkumo, tuo daugiau intrigos. Kyla įtarimas, kad kai kurios, ypač verstinės, knygos kaip tik taip ir padarytos. Kažkada tiesiog žaisdamas buvau pasidaręs tokių programiškai „postmodernistinių“ teksto generatorių sukompiliuotų tekstų. Net norėjau juos pateikti kaip mokslines publikacijas, mat jie atitiko visus techninius tokių publikacijų reikalavimus, kuriuos sugalvojo tiksliųjų mokslų atstovai, vadovaujantys mūsų akademiniam pasauliui. Svarbiausia – įmantrus pavadinimas ir platus citavimo bei šaltinių indeksas.

Ir dar – kad visi literatūros kritikai būtų nutildyti. Jie ir yra nutildomi, nes neturi iš ko gyventi. Bet tai teisinga – už ką jiems mokėti pinigų: negi už tai, kad vis niurzga ir keikia pozityvius naujosios kultūros procesus? Pinigus reikia atiduoti autoriams, o pačius lojaliausius dar paskatinti premijomis.

Dar yra jaunųjų kūryba, pirmosios knygos. Jos dažniausiai geros, naiviai tikros, dar ne taip sugadintos profesionalumo. Jose esama natūralios energijos. Bet tai dar nebrandi ir pakrikusi literatūra, nes jauni autoriai neskiria jiems svarbių subjektyvių išgyvenimų nuo objektyvių estetinių vertybių, iki kurių ne taip lengva prisikasti, nes jos paslėptos giliausiose archeipų saugyklose. Numelioruotų vertybių pasaulyje galima gyvenimą pragyventi ir nesuvokti, kad kažkur giliai yra kažkokios giliosios tėkmės, galin- gi arteziniai vandenys, ir kad virš mūsų dar yra dangus, kaip didžioji nežinomybė, kuri laukia mūsų visų. Nė vienas nepaliks šioje plokštumoje amžinai, tai tik pereinamoji realybė, virsmo vieta, tranzitinis pasaulis.

Bet apie tai naujausios knygos nieko neberašo, nes mūsų akyse gimstantis kultūros vartotojas yra amžinas ir nemirtingas, jam niekas nebaisu.

Žurnalas „Metai“, 2013 kovas

Kultūros kronika

Balandžio pabaigoje Švedijoje, Jonšopingo regiono Varnamo ir Råslätt miesteliuose viešėjo „Danseemos“ šokio teatro spektaklis vaikams „Spalvoti žaidimai“ (Colourful games). Spektaklis skirtas patiems mažiausiems žiūrovams. Spektaklio metu šokėjos Birutė Banevičiūtė ir Giedrė Subotinaitė kvietė vaikus ne tik tyrinėti, bet ir būti aktyvius spektaklio dalyvius. Varnamo miestelyje vykęs spektaklis buvo projekto „Dance dialogue“ dalis. Jį žiūrėjo 30 regiono politikų bei šokio profesionalų. Spektaklis buvo priimtas su didžiausiais plojimais ir beveik iš karto pradėtos planuoti 2017 m. teatro gastrolės po visą regioną.

Neseniai prestižiniame dokumentinių filmų festivalyje „Visions du reel“ Šveicarijoje pagrindinį apdovanojimą už geriausią trumpametražį filmą pelnęs režisierius Giedrė Žickytė ir Maite Alberdi filmas „Čia aš tik svečias“ toliau keliauja po svarbiausius pasaulio kino festivalius. Filmas pristatomas Ispanijoje, „Documenta Madrid“ konkursinėje programoje, iš čia keliaus tiesiai į šiuo metu Toronte (Kanada) vykstantį prestižinį dokumentinių filmų festivalį „Hot Docs“, garsėjantį išskirtine atrinktų filmų meline kokybe. Jame pasakojama apie garbaus amžiaus iš San Sebastiano atvykusią baskę Josebą, kuri gyvena Čilės Santjago senelių namuose. Kasdien ji galvoja, kad tai yra jos pirmoji apsilankymo čia diena ir kiekvieną dieną ji turi suprasti, kad ne.